

- 32 Там само.
 33 Архівознавство... С. 30.
 34 Там само, С. 40.
 35 УДРСУУ. Перевидання 1910 №11, С. 172.
 36 Там само, 1932 №17-18, С. 122.
 37 Там само, 1934 №31, С. 258.
 38 Миткевич О. І. Радянські архіви будівництва... К., 1975, С. 125, 126.
 39 Державні архіви... С. 18.
 40 Стор. арх. 1978, №2, С. 7.

МІСТА
 УКРАЇНИ
 Історія архітектури
 ПАМ'ЯТКИ

Валерій Степанков

УЧАСТЬ МІЩАН ПОДІЛЛЯ Й ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ВОЛИНИ У РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЯХ 1648 РОКУ

Проблема участі міського населення у бурхливих подіях першого року Національної революції (1648-1676 рр.) не залишалася осторонь наукових студій вітчизняних дослідників 50-90-х рр. ХХ ст. Дякуючи творчому доробку О.Апанович, О.Барановича, В.Борисенка, Г.Гербільського, В.Голобуцького, В.Грабовецького, І.Гриценка, О.Касименка, Я.Кіся, М.Ковальського, О.Компан, І.Крип'якевича, В.Льогкого, П.Михайлини, О.Михайлюка, Ю.Мицика, В.Смоля, Ф.Шевченка, В.Цибульського, Н.Яковенко й інших вчених, з'ясовані соціально-економічне становище міщан напередодні революції та окремі сторони їх боротьби проти соціального й національно-релігійного гніту. Відсутність робіт присвячених висвітленню дискримінації міщан-українців у сферах конфесійного, економічного, громадського й культурного життя міст, характеру їх взаємин з поляками, євреями і представниками інших національностей не дозволяє уявити масштаби суперечностей, що роздирали міські громади на 1648 рік. У зв'язку з чим зображувана картина участі міщан у подіях першого року революції характеризується певним схематизмом і спрощеністю (зокрема, перебільшена роль міської бідноти й класової боротьби; трагічні аспекти боротьби або замовчувалися, або висувалися на чільне місце та ін.). Тому дослідження ролі міщан у революції продовжує залишатися актуальною науковою проблемою.

Міста Поділля й південно-західної Волині, як і інших регіонів України, напередодні революції перет-

ворилися на центри національно-конфесійного протистояння. Насамперед воно було породжене постійними релігійними утисками, національними упослідженнями, перешкодами у заняттях ремеслами, промислами й торгівлею, обмеженням участі в органах самоврядування православних українців з боку польських властей, польської та єврейської общин, українців-католиків, католицького духовенства, власників міст і містечок. Якщо в історичній літературі причини їхньої ненависті до польських поневолювачів, католицького духовенства, українських панів та українців-ренегатів називалися, то щодо євреїв або обходилися мовчанкою, або зводилися (переважно в єврейській історіографії) до прояву українського антисемітизму. Вона зумовлювалася не національно-релігійною відчуженістю, яка справді мала місце, а по-перше, безжальним економічним визиском міщан і селян євреями-орендарями й лихварями. Маємо визнання єврейського хроніста, сина рабина з м. Ізяслава (південно-східна Волинь), Натана Ганновера, що єврей Захарій Собиленко орендував Чигирин "подібно до всіх євреїв у Русі, які таким чином стали там повсемісно управляючими і господарями. Це і стало причиною страшного лиха..."¹

По-друге, єврейська верхівка брала участь в національно-релігійних утисках українців. "Православний народ, - читаємо в Н. Ганновера, - все більше впадав у злидні, зробився зневаженим і нищим, і перетворився у кріпаків і слуг поляків і навіть - окремо скажемо - у євреїв...І так вони були принижені (українці - Авт.), що майже всі народи, і навіть цей народ, що стоїть нижче всіх (себто єврейський - Авт.), панували над ними"². У деяких джерелах є відомості про факти передачі церков в оренду євреям й визиск останніми платні за проведення служби й виконання обрядів³.

І, нарешті, по-третє, у боротьбі українців проти польського панування, що розгоралася у першій по-

ловині XVII ст., єврейські кагали підтримували не українців, а панівний польський режим. За словами Н. Ганновера, "В усіх православних поселеннях у євреїв були також свої шпигуни, і євреї повідомляли панам, своїм володарям, всі зібрані відомості. З однієї общини в іншу з кінними гінцями посилалися щоденно листи, в яких повідомлялися новини, які інтересували євреїв і панів. Тому пани дуже зблизилися з євреями і вони - пани і євреї - стали начебто один союз, одна душа..."⁴

Після здобутих перемог над польськими військами під Жовтими Водами і Корсуном у другій половині травня 1648 р. гетьман Б. Хмельницький почав розсилати до українців-міщан різних регіонів, включаючи Поділля і Волинь, універсали із закликами "не зраджувати справи релігії і свободи" й готуватися до боротьби⁵. Водночас туди направлялися розвідники й підрозділи. Першим у південно-східне Поділля прибув загін під проводом полковника Івана Ганжі, дії якого знайшли підтримку з боку міщан Умані. Їх масове покозачення зіграло важливу роль у формуванні уманського козацького полку. Другий великий загін повстанців створює міщанин Усть-Бершаді Трифон. Вони об'єдналися й до середини червня зайняли Бершадь, Верхівку, Олександрівку, Ладижин та інші міста й попрямували до Тульчина⁶. Повстання у південно-східній Брацлавщині набрало великого розмаху. "Хлопське свавілля,- повідомляв у кінці червня ротмістр Северин Калінський подільському судді,- почавши від Умані, таку гору взяло, наче друге військо Хмельницького"⁷. Описуючи настрої міщан Поділля й Волині, шляхтич Громкович зазначав: "Якби сам пан Бог своєю найвищою силою не затримав Хмелька, то напевне тепер міг уже бути біля самого Володимира. Позабирав би міста, в яких така є охота і так на нього очікують, як інші й батька не приймають з більшою охотою і вдячністю"⁸.

На початку червня взялися за зброю міщани північно-східної Брацлавщини, чому сприяла поява тут 600 козаків наказного гетьмана Максима Кривоноса. Першими повстали під проводом війта і священників міщани Погребищ, котрі відчинили брами козакам і разом з ними оволоділи містом і розправилися з шляхтою, католиками та євреями⁹. Відгукуючись на універсал Б. Хмельницького, українська громада м. Немирова, очолювана війтом, 10 червня допомогла М. Кривоносу зламати спротив залоги, шляхти і євреїв та зайняти місто і замок¹⁰. Частина міщан Немирова, як і Погребищ, вступила до лав полку М. Кривоноса, котрий подався до Тульчина, де зачинилося багато подільської шляхти, жовнірів та євреїв. Внаслідок штурму об'єднаних сил наказного гетьмана, І. Ганжі й Трифона 21-22 червня, місто і замок впали, а поляки, шляхтичі, євреї й католицьке духовенство майже всі були знищені¹¹. Відбулося повстання міщан Живонова¹². Зайнявши у кінці червня Вінницю¹³, М. Кривоніс зайнявся формуванням повстанської армії.

Вже перші тижні розвитку революційної боротьби окреслили її прикметні риси: по-перше, дуже активна участь у ній міщан, котрі прагнули ліквідувати польський режим і все, що було з ним пов'язане; по-друге, намагання значної частини міщан стати козаками; по-третє, вкрай жорстокий характер боротьби, в ході якої знищувалися шляхтичі (незалежно від національного походження й віросповідання), католики, католицьке духовенство, поляки і євреї. Дана позиція подільських міщан надзвичайно стурбувала польських военачальників, урядників та шляхту, оскільки унеможлилювала оборону міст. Барський підстароста Курдвановський підкреслював: "Вже Тульчин взятий! Покотом по Сян підуть і Бар не встоїть. Найгірше, це зрада цієї проступної Русі"¹⁴. Йому вторив коронний хорунжий Александр Конєцпольський: "під Баром не залишилося ні душі, все, що живе, втікає. Бар

залишений...русини не бажають ставати на захист"¹⁵. Піднімаються на боротьбу міщани Летичівського повіту Подільського воєводства. Одним з її центрів стає м. Шаргород¹⁶.

У кінці червня покатоличений український князь Ієремія Вишневецький на чолі 6 тис. війська вторгнувся у північно-східне Поділля й зробив спробу "вогнем і мечем" придушити повстання. За свідченням одного з його офіцерів, у Погребищах "зрадникам відтинають руки, на палі саджають, рубаять..."¹⁷ Коли посланих князем близько 600 жовнірів на чолі з брацлавським стольником Яном Барановським з'явилися до Немирова, то міщани й козаки відмовилися відчинити брами, гордо заявивши, що тут "не має нічого ляцького і вже визнаємо Хмельницького володарем своїм і тому йдїть собі далі". Однак, корогви штурмом оволоділи містом і вчинили розправу над захопленими козаками і міщанами. На палі було посаджено священників, а також погребищинського і немирівського війтів¹⁸. Через кілька днів І. Вишневецький для збору продовольства й фуражу послав до міста 200 жовнірів, котрі розташувалися у замку. Міщани запросили допомоги у козаків і разом з ними після кількадевної облоги штурмом захопили замок¹⁹.

Успішно працювали агенти Б. Хмельницького у справі підготовки повстань міщан. За визнанням одного з них Яреми Конєвича, у Новому Костянтиніві міщанин Гарко пообіцяв запалити місто, коли в нього увійдуть польські підрозділи. Мешканець Сенявки (мабуть Нової Синяви) Яцько зобов'язався вивести з ладу міські гармати, "так що жодна нічим вам не зашкодить". Засвідчили про готовність надати козакам допомогу жителі Ставичків, Лисянки, Недобнека, Володарки, Маначина, Волочиська й інших подільських і волинських містечок²⁰.

У другій декаді липня військо М. Кривоноса пе-

рейшло у наступ і, переслідуючи І. Вишневецького, розпочало визволення південно-східної Волині. 20 липня воно підійшло до надзвичайно міцно укріпленого міста-фортеці Полонного. Наступного дня українські міщани відчинили брами і разом з повстанцями розпочали штурм замку. Схиливши на свій бік українських жовнірів, котрі перебували в складі залоги, 22 червня оволоділи твердинею. Шляхтичі, євреї, католики й католицьке духовенство впали жертвою вчиненої розправи²¹. Українці Ізяслава, Межиріччя й Острога також надали допомогу підрозділам М. Кривоноса у захопленні міст²². Пізніше підчасий коронний Миколай Остророг, дізнавшись про невдалу спробу жовнірів оволодіти Острогом, зауважив, що важко щось вдіяти місту, яке тримається за козаків²³. Під час боїв 26-28 липня війська М. Кривоноса з армією І. Вишневецького під Старокостянтинівим мешканці міста, "радіючи з прибуття козаків", привезли до їх табору продовольство і порох, за що князь наказав стратити 40 старокостянтинівців²⁴ (відомо також, що в ніч з 14 на 15 вересня більшість городян разом з козаками Данила Нечая відступила до табору Б. Хмельницького)²⁵. Після здобутої перемоги під Старокостянтинівим М. Кривоніс був відкликаний Б. Хмельницьким до табору головних сил українського війська.

Успішні дії наказного гетьмана сприяли стрімкому розвитку революційної боротьби, що протягом останньої декади липня - серпня охопила південно-східну Волинь і Подільське воеводство. За свідченням краківського райці Марціна Голінського, "міста козакам добровільно піддавалися і самі до них приєднувалися"²⁶. Маємо красномовне визнання 31 липня шляхтича Шорнеля: "вся шляхта втікає поголовно, міста їм (козакам - Авт.) піддаються і брами відчиняють. Боюсь за Тернопіль, який зичливих людей до оборони не має і певно вчинить за прикладом інших міст, бо

вже і тепер у місті проявляється зрада, хоча ворог далеко. Що ж буде, коли підступить близько? І сама рада міська боїться. Послушенства з боку поспільства вже і на половину не має. Уряд весь хоче втікати..."²⁷

За сприяння жителів були опановані Гоща, Корець й інші волинські міста. В листі брацлавського воєводи Адама Кисіля від 27 серпня до Б. Хмельницького знаходимо інформацію про осквернення (без вказівки назви поселення) повстанцями не лише католицьких, але й православних храмів²⁸. Оскільки аналіз виявлених джерел надалі більше не засвідчує таких дій з боку повстанців, маємо підстави стверджувати, що якщо вони і траплялися, то дуже рідко, чого не можна сказати про католицькі та єврейські храми, які піддавалися руйнуванням. Звертає увагу на себе організаторська діяльність міщан у формуванні за козацьким зразком великих загонів. Наприклад, гощинський вїйт Іван Куковський створив з міщан Гощі й селян Воскодавів, Красносілки, Мнішина, Чудниці й інших сіл повстанський полк. Міщани Яруні стали ядром загону, до складу якого входили селяни Филиповичів, Великого Молодкова, Підгасць, Багатого й Молодкова. Зв'ягельський міщанин Михайло Тиша сформував полк з міщан навколишніх сіл і захопив Клевань, Олику й Луцьк²⁹.

На терені Подільського воеводства найбільшими містами-фортецями виступали Кам'янець-Подільський, Бар і Меджибіж. На початку другої декади липня в облогу від місцевих повстанців потрапляє Меджибіж. Незабаром сюди прибули загоони волинських повстанців. Почалися його штурми. За таких обставин міщани Меджибожа послали до Б. Хмельницького попа з проханням надіслати "своїх приставів", щоб "ніхто з козаків не чинив кривди або спустошень". Гетьман "з великою охотою" направив Якименком з п'ятьма козаками свій універсал. В ньому під страхом "суворого суду військової ради" наказу-

вав, аби "жоден не наважувався наступати, аби всі села й пасіки залишалися вільними і недоторканими", а якщо "щось було взято з бидла, стад, пасік чи інших речей, щоб все це повернули". Дане розпорядження було виконане й вдячні міщани надіслали до табору Б. Хмельницького по два караваї хліба з кожного будинку³⁰. За даними хорунжого брацлавського Яна Дзика, "Меджибіж вчинився у гультяйській адміністрації, як у діничній маєтності і то за приязню самих меджибізьких міщан, які намислили послати намісника свого до Хмельницького, добровільно йому піддалися"³¹. Гетьман задовольнив також прохання міщан Костянтинова (мабуть Нового Костянтинова) повернути захоплених у них коней³².

Слід зауважити, що Б. Хмельницький виступав противником масових розправ над католиками, шляхтичами, поляками та євреями. В листі до польських комісарів від 19 серпня повідомляв: "ми не дозволимо йому (М. Кривоносу - Авт.) ніякого свавілля чинити, міста палити й руйнувати... жоден з панів поляків, хто потрапив до наших гетьманських рук, не замордований, і всі живі, як старі, так і молоді, і ті, кого я тепер у полках застав..."³³. І саме тому, що М. Кривонос допустив у захоплених містах кровопролиття, наказного гетьмана і його полковників було покарано прикуттям до гармати, а полонених шляхтичів і поляків звільнено³⁴.

Інакше, ніж у Меджибожі, розгорталися події у Барі. В кінці липня в його околицях почали збиратися полки подільських повстанців під проводом брацлавського попа Якуша, Кошки з Ямполья та інших полковників³⁵. Бої за місто розпочалися 4 серпня. В наступні дні підійшли полки Брацлавця й Габача надіслані раніше М. Кривоносом. 7 серпня вони пішли на штурм під час якого міщани допомогли зайняти місто, а ранком 10 серпня - замок. Як і в інших містах, у ньому відбулося винищення шляхти, поляків, євреїв й католицького духовенства. В одному з джерел є згадка, що було вчине-

но розправу і над частиною українців. Якщо ця подія справді мала місце, то нам невідома її причина³⁶. Сучасники одноставно підкреслювали той факт, що місто й замок впали внаслідок "зради людей грецької віри"³⁷. На цей час під проводом зінківського міщанина Григорія формується полк повстанців з міщан Зінкова й мешканців навколишніх сіл. Міщани Зінківців, взявшись за зброю, викинули з склепів прах панів Заміховського й Чермінського, промовляючи при цьому: "ляхи збиткувалися над нами живими, а ми тепер будемо (збиткуватися) над вашими кістками і дітьми"³⁸.

Частина повстанців з-під Бара попрямувала до Кам'янця-Подільського. Туди ж вирушили загопи опришків (левенців) під проводом Станіслава Мрозовицького, Вовка, Коломеди й інших ватажків. З другої половини липня серед шляхти й польської общини міста зростало побоювання повстання православних українців. У листах шляхти й представників адміністрації знаходимо скарги на велику кількість українців (близько 5 тисяч осіб), котрим не довіряли і яких боялися³⁹. Тим паче, що православні священики прагнули зв'язатися з Б. Хмельницьким, обіцяючи надати допомогу у захопленні міста. Кам'янецький каштелян Станіслав Лянцкоронський наполягав на вигнанні усіх православних українців з Кам'янця, але власті з-за страху перед повстанням на це не пішли⁴⁰. У третій декаді серпня близько 10 тис. опришків взяли місто в облогу, що тривала до початку грудня. Протягом цього часу існувала постійна небезпека виступу українців. Як повідомляв з Кам'янця 27 жовтня подільський суддя Лукаш М'яковський, у ньому "повно зради" і навіть вірмени-католики бунтують внаслідок утисків жовнірів⁴¹. Лише наявність сильної залози утримала українську общину від повстання. Не без сприяння міщан загопи опришків у вересні захопили Сатанів, Городок, Гусятин, Червоноград й інші міста й містечка⁴².

У звільнених містах створювалися власні органи са-

моврядування. Як відзначав князь Владислав Заславський, повстанці "заводять своїх урядників, окрему республіку собі вчинивши"⁴³. Водночас у містах відбувалося становлення органів влади Української держави, зокрема полкової і сотенної адміністрації. На теренах Поділля й південно-східної Волині в другій половині 1648 - взимку 1649 рр. сформувалися Брацлавський, Кальницький, Уманський, Подільський, Зв'ягельський, Любартівський, Миропільський і Остропільський полки як адміністративно-територіальні одиниці національної держави.

Аналіз участі українських міщан у революційних подіях 1648 року дозволяє зробити такі висновки. По-перше, вона відзначалася винятковою масовістю, дякуючи якій протягом літа - осені всі міста Поділля й південно-східної Волині (за винятком Кам'янець-Подільського) перейшли до рук повсталих українців і в них розпочалося становлення органів самоврядування й державної влади. По-друге, боротьба міщан носила яскраво виражений національно-релігійний характер (навіть соціальна боротьба часто набирала національно-релігійного забарвлення) і в ній взяли активну участь різні групи міського населення (джерела не підтверджують висловленої радянською історіографією думки про вирішальне значення у боротьбі плебсу). По-третє, саме міщани відігравали роль організаційного ядра формування найбільших загонів повстанців - полків. По-четверте, спресована ненависть українських міщан до колоніального режиму, національно-релігійного гноблення й соціального визиску обернулася великою трагедією для поляків, католицького духовенства, євреїв, українських католиків і українських шляхтичів.

ПРИМІТКИ

¹ Еврейские хроники XVII столетия (Эпоха "хмельниччины"). М.- Иерусалим, 1997. С. 90.

² Там само. С. 85.

³ Документы об Освободительной войне украинского народа 1648-1654 гг. (далі - ДОВ). К., 1965. С. 9; Грушевський М. Історія України-Руси. К., 1995. Т.VIII. Ч.2. С. 120-128; Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. Львів, 1990. Вид. друге, випр. і доп. С. 35-36; Józefowicz J.T. Kronika miasta Lwowa...(1634 - 1690). Lwów, 1854. S. 83.

⁴ Еврейские хроники... С. 97.

⁵ Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы в трех томах (далі - ВУР). М., 1953. Т.2. С. 29; Rudawski J. Historia Polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego. Petersburg-Mohylew, 1855. T.1. S. 12.

⁶ Львівська наукова бібліотека НАН України ім. В. Стефаніка (далі - ЛНБ). ВР. Ф.5. Спр. Оссолінських №225/11. Арк.87; Кушевич С. Листи зі Львова // Жовтень. 1980. №1. С. 126.

⁷ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолінських №225/11. Арк.87.

⁸ Бібліотека музею Чарторийських (далі - БЧ) (Краків). ВР. №142. Арк.146; Бібліотека Національна (далі - БН) (Варшава). ВМФ. №6713.

⁹ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолінських №1847/1. Арк.17; Легкий В.И. Крестьянство Украины в начальный период освободительной войны 1648-1654 гг. Л., 1959. С. 77; Kojalowicz W. De rebus Anno 1648 et 1649 contra zaporovios cosacos gestis. Vilnue, 1651. p. 57.

¹⁰ ЛНБ. ВР. Фонд мікрофільмів (далі - ФМФ). №2. Арк.123; Еврейские хроники...С. 98-100; Kojalowicz W. Op. cit. p. 58.

¹¹ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолінських №225/11. Арк.87-87¹; Еврейские хроники...С. 100-103; Кушевич С. Назв. праця. С. 126.

¹² ЛНБ. ВР. ФМФ. №2. Арк.123.

¹³ Кушевич С. Назв. праця. №2. С. 131.

¹⁴ Цит. за: Липинський В. Твори. Архів. Студії. Філадельфія, Пенсильванія, 1980. Т. 2. С. 127.

¹⁵ Цит. за: Ковальський Н.П., Мьцьк Ю.А. Анализ архивных источников по истории Украины XVI-XVII вв.

Днепропетровск, 1984. С. 44.

¹⁶ ДОВ. С. 74-75.

¹⁷ Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДА України) у м. Києві. Ф.1230. Оп.1. Спр.254. Арк.3.

¹⁸ Бібліотека Польської академії наук (Краків). ВР. №1062. Арк.268¹; БН. ВМФ. №41744; Twardowski S. Wojna domowa z kozaki, tatar, moskwa, szwedami i węgry. Calissu, 1681. Cz. 1. S. 17.

¹⁹ Pamiętniki Samuela i Bogusława Kazimierza Maskiewiczów (Wiek XVII). Wrocław, 1961. S. 247-248; Twardowski S. Op. cit. Cz. 1. S. 18.

²⁰ ВУР. Т.2. С. 70-71.

²¹ БЧ. ВР. №142. Арк.595; №379. Арк.49; БН. ВМФ. №18568; Еврейские хроники... С. 105-106.

²² Еврейские хроники... С. 106-109.

²³ Michałowski J. Księga pamiętnicza. Kraków, 1864. S. 181.

²⁴ Pamiętniki... S. 252.

²⁵ Кушевич С. Назв. праця. №3. С. 102.

²⁶ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолинських №189/11. Арк.111.

²⁷ Бібліотека Ягеллонського університету (Краків). ВР. №90. Арк.8-8¹; БН. ВМФ. №12475.

²⁸ Michałowski J. Op. cit. S. 165.

²⁹ Архив Юго-Западной России. К., 1914. Т. IV. Ч. III. С. 191-192, 394-395, 553-555, 569-571; Кушевич С. Назв. Праця. №3. С. 100.

³⁰ Мыцык Ю.А. Новые документы Б. Хмельницкого об антифеодальной борьбе народных масс на Украине и социальной политике гетманской администрации в период Освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг. // Актуальные проблемы аграрной истории Украины. Днепропетровск, 1980. С. 180-181.

³¹ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолинських №225/11. Арк.125.

³² Там само. Арк.121¹.

³³ Документи Богдана Хмельницького (1648 – 1657). К., 1961. С. 67.

³⁴ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолинських №225/11. Арк.121¹; ЦДА України. Ф.1230. Оп.1. Спр.50. Арк.36.

³⁵ Степанков В.С. Розвиток подій Національно-визвольної війни на території Поділля влітку 1648 року // Подільська старовина. Наук. зб. На пошану вченого і краєзнавця В.Д. Отамановського. Вінниця, 1993. С. 158.

³⁶ ЦДА України. Ф.1230. Оп.1. Спр.7. Арк.1-3; Еврейские хроники... С. 113; Twardowski S. Op. cit. Cz.1. S. 24.

³⁷ Михайлина П.В. Визвольна боротьба трудового населення міст України (1569 – 1654 рр.). К., 1975. С. 148-149.

³⁸ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолинських №225/11. Арк.124, 130; ЦДА України. Ф.1230. Оп.1. Спр.7. Арк.3.

³⁹ ЛНБ. ВР. Ф.5. Спр. Оссолинських №225/11. Арк.124; ЦДА України. Ф.1230. Оп.1. Спр.7. Арк.3.

⁴⁰ ДОВ. С. 108-109.

⁴¹ Michałowski J. Op. cit. S. 160.

⁴² Степанков В.С. Назв. праця. С. 160.

⁴³ Цит. за: Липинський В. Назв. праця. Т.2. С. 57.

*Петро Тронько
Ярослава Верменич*

ІСТОРИЧНІ МІСТА В СИСТЕМІ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕГІОНАЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Міста, як і люди, мають свою "біографію". Є серед них свої довгожителі, свої герої. Історія місто будівництва і співжиття людей у містах - чи не найяскравіша грань людської цивілізації. Водночас ця історія - невичерпне джерело знань про спосіб господарювання, культуру, побут населення країн і регіонів, найбільш вдача для дослідження суспільних процесів. Зрештою і економічна, і політична історія -